

John Berg, *Den utställda idrotten: Idrott som kulturarv på idrottsmuseer i Sverige*. Bokförlaget idrottsforum, Malmö (2022)¹

Av Daniel Alsarve (fakultetsopponent)

Cirka tre promille (!) av Sveriges byggnadsminnen rör idrott. Detta signalerar ett maktförhållande mellan etablerade (fin)kulturarvsinstitutioner och idrottsrörelsen. Kroppskultur fångar sällan myndigheternas intresse i termer av kultur, historia och arv trots att Sverige sjuder av idrottsplatser, arenor och andra monument från idrottens svunna tider. Problemställningen i John Bergs doktorsavhandling *Den utställda idrotten: Idrott som kulturarv på idrottsmuseer i Sverige* tar spjörn mot detta maktförhållande. Syftet är att undersöka och synliggöra den svenska idrottens kulturarv i ett förändringsperspektiv, liksom hur idrott konstrueras som kulturarv på dagens idrottsmuseer i Sverige. Frågorna riktas ”bakåt” (hur den svenska idrottens kulturarv vuxit fram och i vilka sammanhang), ”framåt” (hur framtidsutsikterna ser ut) liksom till nutiden (hur idrott som kulturarv på konstrueras på idrottsmuseer i Sverige idag). Dessa tre kronologiska riktningar genomsyrar också avhandlingens design genom att skapa innehållsriktningen i de tre empiriska kapitlen (kapitel 2 – dåtid, kapitel 3 – nutid och kapitel 4 – framtid). Författaren introducerar och etablerar idrotten i kulturarvsfältet och relaterar studieobjektet till aktuell forskning och teoribildning om kulturarv och idrottshistoria.

Idrottshistoria har, fram tills nu och med några få undantag, saknat forskning om hur den svenska idrottens kulturarv gestaltats och förvaltats, såväl i ett samtida som historiskt perspektiv. Här bidrar Berg med analyser ur ett historiekulturellt perspektiv och visar exempelvis hur genus, nation, klass och generation blir betydelsebärande när idrotten som kulturarv väljs ut och visas upp. En viktig skillnad som kompletterar den internationella forskningen är att folkrörelseidealet ekat i Sverige och här gör vi saker på egen hand. Den brittiska idrottens ”kulturarvisering” har varit mer involverad i den officiella kulturpolitiken – det har den inte i Sverige i samma utsträckning. Möjligtvis kan det Nordiska Trvmuseet i Årjäng betraktas som ett undantag då detta idrottsmuseum fått stor betydelse för ortens varumärke och på så viss nått en status av att (nästan) revitalisera platsen.

Studien motiveras av att kunskap om hur idrottens kulturarv konstrueras har stor betydelse för att förstå hur idrotten fungerar idag och ”[g]enom studier av idrottens kulturarv, materiella som immateriella, kan man i viss mån komma närmare idrottens självförståelse som folkrörelse och samhällskraft.” (s 11) Bågen spänns alltså ganska hårt och anspråksfullt. De identitetsskapande funktionerna som uppstår när idrotten görs till kulturarv går inte att ta miste på. Nationell och lokal stolthet identifieras i resultaten och avhandlingen

¹ Recensionen är tidigare publicerad på www.idrottsforum.org

förstärker på detta sätt resultat från tidigare idrotthistoriska studier av exempelvis Helena Tolvhed.

”Kulturarvisering”: Teoretiska perspektiv, metod och material

I avhandlingen gör Berg en poäng av kulturarvets konstruktivistiska epistemologi. Kulturarvet är något som görs, förhandlas och förändras snarare än något som existerar i sig (”idrott som kulturarv” snarare än ”idrottens kulturarv”). Därmed motiveras också studiet av de processer som föregår placeringen av objekt på ett idrottsmuseum där det analytiska intresset riktas mot hur föremål med mera laddas med kulturarv – kulturarviseras. Kulturarv och kulturarvisering är de mest centrala begreppen i avhandlingen. Även om själva begreppen inte fanns så aktualiserades fenomenet redan i slutet av 1800-talet då diskussioner kring ett nationellt idrottsmuseum fördes. När begreppet lanserades under 1990-talet kom det att kombineras med turistsatsningar som integrerade kultur.

Avhandlingen bygger på kulturanalytiska metoder där fem museer besökts (Riksidrottsmuseet, Nordiska Trvmuseet, Helsingborgs idrottsmuseum, Dalarnas idrottsmuseum och Malmö FF-museet) där diverse utställningar analyserats. Museibesöken sammanfattades i anteckningar och kombinerades med intervjuer, informella samtal i samband med museibesöken, egen foto-grafering samt andra typer av texter, broschyrer, protokoll med mera som författaren söker i arkiv eller hittar mer eller mindre slumpartat. Den kvalitativa kultur- och diskursanalysen skapar sedan en fond där kategorierna kön, klass, nation och generation fungerar som avgränsande och analytiska ”hot spots”. Dessutom finns ett genomgående hegemoniperspektiv som inledningsvis utgår från Antonio Gramscis tolkning av makt som ”samförståndspräglad dominansförhållande”.

Fördelen med en rik metodologisk verktygslåda är att analysen kan göras dynamisk – vilket Berg lyckas med. Nackdelen är att varje begrepp skapar definitioner som i sin tur väcker nya frågor att ställa – både teoretiskt och till studieobjektet. Mångfalden riskerar att skapa bristande stringens och en enklare väg vore att skala ner begreppsapparaten. Detta dilemma blir extra tydligt när analyskategorin ”kön” beskrivs och behandlas. Här skulle, menar jag, analysen kunna drivits ett snäpp vidare. Berg signalerar Connells Gramsci-influerade arbete med att koppla ihop hegemoni och genus men väljer att sedan skriva bort sig från detta perspektiv till fördel för Eric Andersons ”inkluderande maskuliniteter” – ett begrepp som blivit alltmer använt inom forskningen och som tydligt tar avstånd från idén om män/maskuliniteter som hegemoniska. Beslutet, menar jag, sker till priset av den teoretiska pregnansen där kategorin kön istället definieras med hjälp av litteratur som delvis tar avstånd från idén

om hegemonisk makt (Anderson) och litteratur som bygger vidare på denna kritiska förståelse av män och maskuliniteter (Schippers m fl). Min kritik är alltså att kategorierna kön, klass, generation och nation hade kunnat definieras med hegemonins maktförståelse som bakgrundsfond. Då hade den analytiska dynamiken kunnat framträda i ännu tydligare prakt.

Den forskning som kan placeras närmast Bergs avhandling är Gregory Mangans *Entering Sacred Ground* där basebollens kulturarv, så som den framställs på National Baseball Hall of Fame and Museum, studeras. Mangan arbetar etnografiskt med intervjuer med museets anställda och observationer av den dagliga verksamheten. Tidigare forskning om hembygdsrörelsen och andra mikromuseer används ej för att profilera avhandlingens analytiska fynd. I forskningsgenomgången identifierar Berg en avsaknad av kontextualisering, vilket förklaras av frånvaron av ett kritiskt kulturarvsperspektiv och att forskningen dominerats av artikelformen – med dess begränsande möjligheter att inkludera större sammanhang. Bevarandet och framlyftandet av det idrottens förflutna har dock länge intresserat idrottens företrädare. Nostalgin är ofta slående i dessa historieskrivningar där idrottshjältens prestationer är bärande ingredienser i narrativen.

Idrott som kulturarv i Sverige: Dåtid, nutid och framtid

Berg understryker att vad som väljs ut och synliggörs alltid är resultatet av en maktförhandling, både när det gäller vem som bestämmer om och varför något ska kulturarviseras, men också om vad som ska väljas ut och hur det ska arrangeras. Ibland har motsättningar uppstått och Berg visar exempelvis hur "Stockholm" utan större samförstånd med övriga idrottsmuseer valde att placera det nya nationella Riksidrottsmuseet där. Resultatet blev å ena sidan att "gräsrötterna" ogärna bidrog med material och kompetenser men å andra sidan drev detta på en ökad professionalisering och institutionalisering av verksamheten. Vad denna episod också visar är hur skapandet av idrottsmuseer och idrottshistoriska föreningar ofta är resultatet av olika aktörers kamp mot upplevda ointressen. På flera sätt kan idrottens kulturarv sägas ha skapats likt en motrörelse mot etablerade kulturarvsinstitutioner och i hög utsträckning fått "klara sig självt", vilket inneburit svårigheter finansieringsmässigt, lokalmässigt och museerna har till stora delar fått förlita sig på ideella insatser från entusiaster med ett brinnande idrotts- och historieintresse.

När Berg i sina analyser visar kontraster och på så sätt fångar dynamiken bland utställningarnas innehåll blir läsningen extra trevlig och givande. Konstruktioner av nationella, lokala och globala diskurser kontrasteras med identifieringen av en modernitetsdiskurs som i sin tur ställs i relief till folkrörelse-Sverige. Bland annat framträder ett antal maskuliniteter knutna till generation där äldre manliga personer ofta tillskrivs egenskaper som äventyrliga

och risktagande, medan de yngre manliga i högre grad framställs som stabila och seriösa:

Konstruktionen av den moderna, funktionella framtidsnationen uppenbarar sig således genom ett maskulint filter, där kvinnor förvisso ges en synlig plats, men i huvudsak i form av representation och inte som en fundamental del i nationsbyggandet. s. 109 Det är också i anslutning till dessa delar som en av de mest intressanta poängerna i avhandlingen framträder, nämligen de två diskurserna kopplade till kultur. Det tycks alltså finnas två sätt att förstå begreppet kultur när det handlar om idrott som kulturarv. Den ena betydelsen, som framträder i citatet ovan, knyter an till en maskulin förståelse där kultur beskrivs i termer av utåtriktad prestation inför publik och jämförs med upplevelser i likhet med teater och musik. I den andra vågskålen ligger en mer lågmäld förståelse av kultur som betonar det intellektuella, eleganta och eftertänksamma. Det är den här betydelsen av kultur som ges en feminin prägel och som måste erbjudas för att kvinnor ska lockas till idrottsmuseer (s 145).

Dessa resultat stärker också ambitionen av att komma närmare idrottens självförståelse som folkrörelse och samhällskraft. Det vill säga, det finns en genusdimension i idrottens "utåtriktade" och "inåtriktade" verksamheter som också går att koppla till status.

Mot slutet av avhandlingen riktas kulturarvsblicken mot framtiden där stadigarvarande trender identifieras. Inledningsvis förs en diskussion om kulturarvets utmaningar i ett vidare perspektiv, där finansiering och konkurrens, åldrande personalstyrkor och förändrad museipraktik lyfts fram. Vissa museer saknar egna lokaler medan andra har stabila intäkter och stora besökarantal. Resonemanget om framtidsutsikterna tar bland annat stöd i Svante Beckmans modell över bättre respektive sämre anpassade kulturarv. Det visar sig att modellen (skapad 1993) har viss giltighet men att områden betraktade som potentiell svaghet – av vissa museiföreträdare ses som styrkor (t ex att uppvisa bredd eller historisk "otydlighet"). Bergs analys landar i en framtid för så kallade hybrid forums där myndigheter, tillsammans med turistindustri, näringsliv och ideella krafter väljer ut och formulerar kulturarvet. Lust och engagemang kommer förmodligen fortsatt att vara viktigt för det idrottsliga kulturarvets fortlevnad liksom specificering med upplevelsen i centrum.

Kapitlet avslutas med att Berg konstaterar att kulturarv tenderar att aktualiseras i kristider och att "återgången" till det högkulturella hos Riksidrottsmuseet sannolikt kan förstås i ljuset av att idrottsrörelsen, Riksidrottsmuseets ursprungliga ledstjärna, i detta nu genomgår stora förändringar. Föreningsidrottande minskar i alla åldrar och mest bland äldre ungdomar. Unga människors syn på idrottande har nu förändrats, menar Berg, till något som görs för det egna välbefinnandets skull där friheten att styra över sin egen tid värderas högt. Det vill säga, de flesta idrottar inte i syfte att bli duktiga på en sport. Poängen är att

kulturarvet görs och skapas under inverkan från en samtidsdiskurs även om jag personligen anser att det är en avancerad korrelation mellan förändrade idrottsvanor bland ungdomar och utställningsval på idrottsmuseer.

Avslutande diskussion och sammanfattning

Bergs avhandling är onekligen ett viktigt bidrag till forskningen om idrott som kulturarv. Överlag är detta en välskriven studie med vetenskaplig effektivitet där forskning och teoretisk litteratur ur olika discipliner appliceras på studieobjektet på ett kreativt sätt. Inte minst är avhandlingen ett viktigt bidrag där konstruktioner av klass, kön, generation och nation på idrottsmuseer tydliggörs och banar på så sätt väg för vidare forskning om kulturarv och historieberik bruk inom det idrottskulturella fältet. Exempelvis skulle en typ av studie kunna utgå från ett konfliktperspektiv där relationerna mellan Riksidrottsmuseet och RF/idrottsrörelsen och andra idrottsmuseer utgör en analyspunkt tillsammans med mer lokala konfliktytor mellan exempelvis Dalarnas idrottsmuseum och Lugnets skidmuseum eller varför inte mellan Malmö FF-Museet och övriga MFF-verksamheter?

Ur ett mer kritiskt perspektiv sker kreativiteten i analysarbetet ibland till priset av en teoretisk koherens. Jag har ovan berört detta i samband med hegemoni-begreppet men en snarlik kritik gäller också bearbetningen av globalisering där Ulrich Becks och Benedict Andersons arbete används i definitionen av begreppet men när analysen i de utredande kapitlen genomförs relaterar Berg begreppet till Anthony Giddens globaliseringsbegrepp. Nu skiljer sig inte Becks och Giddens förståelse av begreppet nämnvärt åt men samtidigt undrar läsaren hur detta kommer sig och varför Giddens, och inte Becks/Andersons, globaliseringsbegrepp används för att brottas med empirin.

Som avslutning vill jag emellertid lyfta Bergs metodologiska skicklighet. På ett förtjänstfullt sätt utnyttjar han den etnografiskt inspirerade metoden utan att negligera förändringsperspektivet. Traditionella intervjuer varvas med egna observationer där författarna också använder sina egna fotografier för att utveckla och närma sig diskurser och förändringsprocesser. Författaren visar en öppenhet och nyfikenhet som på ett fascinerade sätt leder till nya upptäckter exempelvis via bilfärder och broschyrer. I skenet av Bergs nyfikenhet och intressanta resultat är det än mer förvånansvärt att så få forskare intresserat sig för idrottens bruk och användning av historia och så kallat kulturarv. Förhoppningsvis kan denna avhandling inspirera fler att ställa snarlika frågor.